

הקדמת המחבר

ירמיה הוא המגוון שבספרי הנבואה במקרא: נבואות שירה ופרווה לישראל ולעמים, דברי פורענות וישועה, ציטוטים מחוקי המקרא, אמרות חכמה, מזמורים אישיים ולאומיים, סיפורים מחיי הנביא ופרקי היסטוריוגרפיה – כולם נקבצו באו בו. מכאן שהספר במהותו הוא אנתולוגיה, אסופה של חומרים ספרותיים שונים שנערכו סביב מכנה משותף אחד, ונמצא שלפנינו מעין ראי למקרא כולו, שאף הוא אנתולוגיה רבת סוגים ספרותיים. ממילא משתקפות במחקר ספר ירמיה בעיות חיבור ועריכה האופייניות לחקר המקרא בכללו: האם הספר כולו הוא חיבור של ירמיהו בן חלקיהו הנביא מענתות בן המאה השביעית לפסה"נ, או שמא רק חלקו, ואולי רק מיעוטו? מיהו עורכו של ספר ירמיה – הנביא עצמו? מי מבני זמנו? ושמה הספר נערך שנים רבות לאחר זמנו של ירמיהו, ואולי על ידי יותר מעורך אחד? מה אופי החומרים הספרותיים שגובשו בעריכת הספר? מה היו שיקולי העריכה שקבעו לאנתולוגיה את דמותה, את מבנה ואת המסר הכולל העולה ממנה משנערכה כך ולא אחרת? מה היו גלגולי המסירה של הספר עד שנתגבש בצורתו הנוכחית בנוסח המסורה? באיזו מידה משקף הספר נאמנה את המסיבות ההיסטוריות שעליהן הוא נסוב – ערב חורבן ירושלים, סופה של ממלכת בית דויד וראשיתה של מציאות חדשה בתולדות עם ישראל – תפוצה, פזורה וגלות?

השנים שבהן עסקתי במלאכת הפירוש, שתיים-עשרה במספר, קרבוני לעבודתי לא רק מבחינה אינטלקטואלית, אלא, דרך אישיותו של ירמיהו כפי שעוצבה בספר, גם מבחינה רגשית ורעיונית. יותר ויותר מצאתי עצמי מקורב לדמות טרגית ומיוסרת זו, של מי שראה את האסון הלאומי מתרגש ובא, חש שניתן למנוע אותו על ידי התנהגות נאותה של העם ומנהיגיו, אך הבין במר רוחו שאין סיכוי שנמר יהפוך את חברבורותיו; של מי שחזות החורבן הקשה לא עמעמה אצלו את וודאות הגאולה הלאומית והאישית שיבואו לאחר הפורענות; של מי שאישיותו הפרטית נבלעה כליל על ידי תחושת שליחותו, מי שקונן "אי לי אי כי ילדתי איש ריב ואיש מדון לכל הארץ", ביקש לשנות את עצם מהותו – "ואמרתי לא אוכרנו ולא אדבר עוד בשמו" אך ללא הועיל – "והיה בלבי כאש בערת עצר בעצמתי ונלאיתי כלכל ולא אוכל". האם זוהי דמות בשר ודם של ירמיהו ההיסטורי, או שמא לפנינו עיצוב ספרותי של אב־טיפוס לנביא ישראלי?

בפירוש המוצע כאן נקטתי עמדות בכל השאלות שהוצגו לעיל ובשאלות נוספות העולות מן הכתובים עצמם, ואף ניסיתי לבסס את דעתי בראיות מתאימות. אולם יותר

מכול ביקשתי להטות אוזן קשבת לדברים שאומר לגו הכתוב עצמו, מתוך שאיפה – בעייתית, בלתי מושגת במלואה, יש טוענים אף בלתי אפשרית ועל כן בלתי ראויה – להתקרב ככל האפשר להבנת כוונתם של הדברים בעת שנכתבו ולאחר מכן, כשנערכו. זוהי לדעתי המשימה העיקרית של פרשן המקרא, ואני רואה לעצמי זכות גדולה שניתנה לי ההזדמנות להתמודד עמה דווקא בספר ירמיה.

הפירוש הגו לכאורה מלאכת יחיד, ולא היא, ואני מבקש להודות כאן לכל שתרמו בצורה זו או אחרת לגיבושו. ראשונים הם תלמידי בחוג למקרא באוניברסיטת תל-אביב, שבמשך שנים היו עדים פעילים להרהורי, לבטי והשערותי בכל הנוגע לספר ירמיה. תגובותיהם, השגותיהם והערותיהם האירו לי לא מעט את דרכי בפירוש.

עורכי סדרת "מקרא לישראל", פרופ' משה גרינברג ופרופ' שמואל אחיטוב נתנו אמונם בי בעת שביקשתי לכתוב את הפירוש, ואני אסיר תודה להם על כך. פרופ' גרינברג קרא טיוטות של מרבית פרקי הפירוש, דן עמי רבות בענייני הספר, והערותיו בעל-פה ובכתב משוקעות לא רק בנוסח המוגמר, אלא גם שמורות עמי למוכרת בדפי הטיטות, כדוגמה ומופת לעמדה של צניעות וענווה כלפי הכתובים ולאחריות והרגישות המתחייבים מתפקיד העורך. לא בכל הסכמתי עמו, ולחלק ממסקנותי אין הוא שותף, אך בכל חלקה טובה בפירושי אני מזהה את נבטי זרעיו. פרופ' אחיטוב ליווה את הספר מראשיתו, קרא טיוטות והעיר הערות חשובות ומועילות. בשלבי גיבושו הסופיים של הפירוש הוא טרח הרבה, עיזק וסיקל ואף ביער קוצים וקמשונים שלא נתתי דעתי עליהם. תודה משה, תודה שמואל'יק.

תודתי נתונה גם לאראלה אחיטוב, שעברה בקפידה על הכתוב, תיקנה והתקינה, הקפידה על דיוק הציטוטים שהבאתי, ומנעה מן הקוראים את המסכול של טרחת שווא בחיפוש אחר מראי מקום לא מדויקים.

כשבספר של פירוש עסקינן, הכלי הנאה אינו בגדר של תוספת נוי בלבד, אלא באמת מרחיב דעתו של הקורא ומסייעו בהבנת כוונת הכותב. אשר על כן אני מבקש להודות לד"ר רפאל פוזנר ולדניאל שפיצר על העיצוב, הסדר והמפתחות שטרחו בהם הרבה, ולפום צערא אגרא.

מעל לכל אני מודה מלב אוהב למשפחתי היקרה: אמי, רעייתי, בנותי, חתני, נכדי ונכדותי, ולהזכיר לברכה את אבי, אוהב התורה והדעת, שלא זכה לראות בהשלמת הפירוש.

דורנו, "עם שרידי חרב", זכה לראות בהתגשמות דברי הנביא "הנני מביא אתם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ...". לוואי שנדע לקיים גם "עשו משפט וצדקה והצילו גזול מיד עשוק וגר יתום ואלמנה אל תוננו אל תחמסו ודם נקי אל תשפכו במקום הזה". או אז אולי נתקרב להגשמה מלאה של שאר דברי הישועה של ירמיהו: "ושבו מארץ אויב", "תושע יהודה וירושלם תשכון לבטח", ושלום ושלווה יבואו על הארץ כולה "בערי ההר בערי השפלה ובערי הנגב ובארץ בנימין ובסביבי ירושלם".

ל"ג בעומר תשס"א

תוכן העניינים

הקדמת העורכים ה

הקדמת המחבר ז

רשימת הקיצורים יט

מבוא

- א מקום הספר באסופת ספרי המקרא 3
 ב נוסח 3
1. נוסח המסורה 3
 2. נוסח מגילות מדבר יהודה 4
 3. תרגום השבעים 8
- ג הרקע ההיסטורי 12
 1. המקורות ההיסטוריים 12
 2. התרופות שלטון אשור בארץ־ישראל 13
 3. ייסוד האימפריה הבבלית 15
 4. שלטון בבל ביהודה, גלות יהויכין ונפילת ירושלים 16
 5. גלות בבל ונציבות גדליהו בן אחיקם 19
- ד חייו ודמותו של ירמיהו 21
 1. אישיות הנביא, אורחות חייו ותודעתו הנבואית לפי ספר ירמיה 21
 2. דמות היסטורית או דמות ספרותית 26
- ה לשון וסגנון 29
 1. כללי 29
 2. לשונו של הספר ושאלת אחדותו 30
 3. לשונות אופייניים בספר ירמיה 32
 [א] לשונות אופייניים לספר, המשותפים לשירה ולפרוזה 33
 [ב] לשונות אופייניים לשירה 36
 [ג] סגנון מזמורי בנבואות 37
 [ד] לשונות אופייניים לפרוזה, שאין להם זיקה מיוחדת לסגנון המשנה־תורתי 40
- 40 (א) לשונות משותפים לנבואות הפרוזה ולסיפורי הפרוזה
 (ב) לשונות אופייניים המיוחדים לנבואות הפרוזה 41
 (ג) לשונות אופייניים המיוחדים לסיפורי הפרוזה 43
 [ה] לשונות משנה־תורתיים 43
- 43 (א) לשונות ספר דברים בנבואות השירה (חלקן באות גם בפרוזה)
 (ב) לשונות משנה־תורתיים המשותפים לנבואות הפרוזה ולסיפורי הפרוזה 44
- 45 (ג) לשונות משנה־תורתיים המיוחדים לסיפורי הפרוזה
 46 (ד) לשונות משנה־תורתיים המיוחדים לנבואות הפרוזה
 [ו] זיקה סגנונית בין נבואות ירמיהו לנבואות הושע 49
- ו הסוגים הספרותיים 50
 1. שירה ופרוזה 50
 2. מיון הכתובים בספר לסוגיהם הספרותיים 51
 [א] נבואות שירה לישראל ולגוים (כולל כותרות) 51
 [ב] מזמורים 54
 [ג] נבואות פרוזה 54

- [ד] חזונות, מראות נבואיים 55
- [ה] מעשים סמליים 55
- [ו] תפילה בפרוזה 56
- [ז] סיפורים בסגנון ביוגרפי 57
- [ח] היסטוריוגרפיה 57
- [ט] כותרות עריכה 57
- ז חיבור, מבנה ועריכה 58
- 1. חיבור 58
- [א] הגישה המאחדת והגישה המפצלת 58
- [ב] נקודות מחלוקת בגישה המפצלת 60
- [ג] שיקולים מתודולוגיים 60
- [ד] הנחות יסוד ומסקנתן 61
- [ה] כתובים שירמיהו הוא מחברם 62
- [ו] כתובים שלא ירמיהו חיברם 63
- [ז] כתובים שלא ירמיהו חיברם, אך ייתכן שבחלקם הם מבוססים על דבריו 64
- [ח] הויקה בין סוגי הפרוזה המשנה-תורתית בספר 67
- 2. מבנה ועריכה 68
- [א] עקרונות עריכה בספרי הנבואה 68
- [ב] עקרונות עריכה בספר ירמיה 69
- 3. התהוות הספר 74
- 4. האופק ההיסטורי 76
- 5. יחידות, פרשות, חטיבות 78
- 6. חריגים במבנה 80
- 7. סיכום 80
- ח תורתו של ירמיהו 81
- 1. החורבן 81
- 2. הגאולה 84
- ט שיטת הפירוש ועקרונותיו 86
- י מבחר ספרות 89

פירוש

חלק ראשון: פרקים א-כה

- פתיחה: פרק א 99
- כותרת (א, א"ג) 101
- הקדשת ירמיהו לנביא (א, ד"ט) 103
- בחירת ירמיהו לנביא (א, ד"י) 112
- שני מראות נבואיים (א, יא"ד) 116
- סיכום החזון ופירושו (א, טו"ט) 119
- כתיבה ראשונה: נבואות תוכחה והזהרות מפני אויב מצפון (פרקים ב-י) 122
- פרשה ראשונה: האיוולת והגזק בכפיות הטובה של העם כלפי אלוהיו (פרק ב) 124
- תקופת החסד – במדבר (ב, א"ג) 130
- ריב ה' עם עמו (ב, ד"ט) 132

- 135 "ההימיר גוי אלהים"?! (ב, ייג)
- מדוע היה ישראל לבז? (ב, ידיח) 137
- הבגידה בה' לא תוכל להימחות (ב, יט"ב) 139
- הנביא מתפלמס עם העם (ב, כג"כה) 142
- הנביא לועג לעבודת האלילים של העם (ב, כ"כח) 145
- "כלכם פשעתם ביי" (ב, כט"ל) 147
- חטאי העם לא ייסלחו ודרכיו לא יצליחו (ב, לג"לו) 150
- פרשה שנייה: תשובה כנה לתקבל אצל האל (ג, א-ד, ב) 152
- ישראל בגד באלוהיו כאשר שבגדה באישה (ג, א"ה) 157
- פירוש לנבואה הקודמת ולכאות אחריה (ג, ו"א) 161
- קריאה לעם לשוב בתשובה (ג, יב"ג) 163
- נבואת נחמה (ג, ידיח) 165
- ישראל בגד באלוהיו כאשר הבוגדת בבעלה (ג, יט"כ) 168
- דושיח בין הנביא לעם המודה בחטאו (ג, כא"כה) 170
- קריאה לתשובה (ד, א"ב) 172
- נספח א: שו"ב בספר ירמיה 174
- פרשה שלישית: הפורענות בשער, אך תשובה כנה יכולה לבטלה (ד, ג"לא) 177
- קריאה לתשובה (ד, ג"ד) 180
- עליית אויב על הארץ (ד, ה"י) 182
- ה' יישפט עם עמו (ד, יא"יב) 185
- אויב עולה על הארץ (ד, יג"יח) 186
- תגובת הנביא על הופעת האויב (ד, יט"בב) 189
- חורבן הארץ (ד, כג"כח) 191
- תגובת העם בכוא האויב (ד, כט"לא) 193
- פרשה רביעית: כל העם חוטא ואין הצלה מן הפורענות (פרק ה) 196
- העם כולו חוטא (ה, א"ו) 200
- ניאוף וזנות (ה, ז"ט) 204
- פנייה לאויב לעלות ולשחת את העם, אבל לא לכלותו (ה, י"יד) 206
- תיאור האויב – ה"גוי ממרחק" (ה, טו"ז) 208
- עונש הגלות כפירוש ל"וכלה על תעשו" (ה, יח"יט) 210
- "עם סכל" (ה, כ"כה) 211
- חטאים מן התחום התברתי (ה, כו"כט) 214
- על הנביאים והכוהנים (ה, ל"לא) 216
- פרשה חמישית: אויב מצפון מביא פורענות על העם החוטא (פרק ו) 217
- האויב תוקף את ירושלים (ו, א"ט) 221
- העם כולו חוטא ולכן כולם ייענשו (ו, י"טו) 225
- העם לא שב אל ה' למרות הזוהרות הנביא (ו, טז"כא) 228
- אויב בא מצפון (ו, כב"כו) 231
- תפקיד הנביא לבחון את העם כצורך הבוחן את הכסף (ו, כז"ל) 234
- נספח ב: הגוי מצפון והמוטיב הצפוני בספר ירמיה 236
- פרשה שישית: פולחן מסולף יביא פורענות (ז, א-ח, ג) 243
- קריאה לעם לשוב בתשובה (ז, א"טו) 248
- ה' אוסר על ירמיהו להתפלל בעד העם (ז, טז"כ) 252
- גינוי הפולחן המסולף שביד העם (ז, כא"כח) 254
- פסוק מעבר (ז, כט) 257
- חטאים ועונשם (ז, ל-ח, ג) 258

- נספח ג: "עלותיכם ספו על זבחיכם" 262
- פרשה שביעית: קינות על החורבן, תוצאת חוכמת השווא (ח, ד-ט, כה) 265
- קינה על החורבן שבא בגלל סירוב העם לשוב אל ה' (ח, ד"ז) 270
- חוכמת החכמים היא חוכמת שווא כי בדבר ה' מאסו (ח, ח"ט) 273
- נבואת חורבן שבמרכזה מנהיגי העם: כוהניו ונביאי (ח, י"ג) 275
- קולות האויב העולה על הארץ (ח, יד"ז) 277
- הנביא שותף לזעקת העם בעת צרתו (ח, יח"כג) 279
- תלונת הנביא על בוגדנות העם (ט, א"ח) 281
- קינה על חורבן הארץ וירושלים (ט, ט"י) 284
- עונשו של העם בשל עויבת ה' (ט, יא"טו) 285
- קינה על הגלות וההרג (ט, טו"כא) 287
- החוכמה האמיתית היא דעת ה' והליכה בדרכיו (ט, כב"כג) 290
- הגויים וישראל ייענשו. הגויים ערלי הבשר וישראל ערלי הלב (ט, כד"כה) 291
- פרשה שמינית: אפסות אלילי הגויים לעומת אלוהי האמת (י, א-טז) 292
- אפסות האלילים שהם מעשה ידי אדם (י, א"ה) 295
- מזמור על גדולת ה' (י, ו"ז) 297
- אפסות האלילים לעומת ה' שהוא אלוהי אמת (י, ח"יא) 298
- מזמור על גדולת ה' (י, יב"טז) 300
- פרשה תשיעית: נספחים לחטיבה הראשונה (י, יז"כה) 302
- קריאה לעם להציל את רכשו (י, יז"יח) 304
- קינת ירושלים האם שגיתה חרב (י, יט"כב) 305
- הנביא מתפלל לה' (י, כג"כה) 307
- חטיבה שנייה: נבואות ומזמורים על החורבן ועל מצוקות הנפש של הנביא (פרקים יא-כ) 308
- פרשה עשירית: הפרת הברית, והעונש (יא, א"יז) 309
- נאום על הפרת הברית בין העם לאלוהים (יא, א"יז) 312
- פרשה אחת-עשרה: תלונות הנביא על הצביעות וכפיות הטובה, והעונש (יא, יח-יב, יז) 318
- מזמור תלונה (יא, יח"כג) 321
- מזמור תלונה (יב, א"ד) ותגובת האל (יב, ה"ו) 323
- קינה על חורבן נחלת המקונן (יב, ז"יג) 327
- נבואה על שכני ישראל (יב, יד"יז) 330
- פרשה שתיים-עשרה: מעשה באיזור פשתים ומשל הנבל (יג, א"יד) 332
- מעשה באיזור פשתים ולקחו (יג, א"יא) 335
- משל הנבל ופירושו (יג, יב"יד) 337
- פרשה שלוש-עשרה: ירושלים אינה מיטהרת אף שכבר נענשה בגלות יהויכין (יג, טו"כז) 338
- חזרה בתשובה או פורענות (יג, טו"יז) 340
- גלות יהויכין (יג, יח"יש) 342
- ירושלים הרועה שמעלה בתפקידה (יג, כ"כז) 344
- פרשה ארבע-עשרה: אפילו תפילות וידידים לא יעצרו בעד הפורענות (יד, א-טו, ט) 347
- קינה ותחינה (יד, א"ט) 351
- תשובת ה' (יד, י') 355
- דושיח בין הנביא לאל (יד, יא"טז) 356
- קינה (יד, יז"יח) 358

- תחינה (יד, יט"ב) 359
 כבר נחתם הדין (טו, א"ד) 361
 פורענות (טו, ה"ט) 363
 נספח ד: ירמיהו המתפלל 366
 פרשה חמש-עשרה: מנת חלקו של נביא הפורענות בדידות וסבל
 (טו, י-טז, כא) 370
 קינת ירמיהו ותשובת ה' (טו, י"ד) 375
 בקשת נקמה, תלונות ותשובת ה' (טו, טו"כא) 377
 כדירותו של ירמיהו (טז, א"ט) 380
 תגובת העם ותשובת ה' (טז, י"ג) 383
 נבואת נחמה (טז, יד"טו) 384
 נבואת פורענות (טז, טז"יח) 385
 הכרת הגויים בגדולת ה' (טז, יט"כא) 387
 פרשה שש-עשרה: פולחן הבמות יביא לעונש גלות (יז, א"ד) 389
 חטא הבמות (יז, א"ד) 391
 פרשה שבע-עשרה: מזמורים ואמרות חוכמה על הצדק האלוהי
 (יז, ה"יח) 393
 על הצדק האלוהי (יז, ה"יג) 396
 מזמור תחינה אישי (יז, יד"יח) 400
 פרשה שמונה-עשרה: שלומה של ירושלים וגדולתה מותנים בשמירת השבת
 (יז, יט"כו) 402
 שמירת שבת (יז, יט"כו) 405
 פרשה תשע-עשרה: מימוש גזירות האל והתנהגות העם (פרק יח) 407
 בית היוצר (יח, א"יב) 412
 שערורייה ועונשה (יח, יג"יו) 415
 קריאה לנקמה (יח, יח"כג) 418
 פרשה עשרים: מעשה סמלי בבקבוק, נאום פורענות וכליאתו של ירמיהו
 (יט, א-כ, ו) 421
 מעשה סמלי בבקבוק חרס (יט, א"יג) 424
 ירמיהו במעצר (יט, יד-כ, ו) 427
 פרשה עשרים ואחת: סבלו של ירמיהו (כ, ז"יח) 429
 הנביא מתלונן על מר גורלו (כ, ז"יג) 432
 הנביא מקלל את יום היוולדו (כ, יד"יח) 435
 חטיבה שלישית: אשמת ההנהגה הלאומית באסון הלאומי (פרקים כא-כד) 437
 פרשה עשרים ושתיים: האל מסרב לבטל את הפורענות (פרק כא) 438
 צדקיהו מבקש את ירמיהו להתפלל בעד העיר (כא, א"י) 442
 נבואת פורענות לבית מלך יהודה (כא, יא"יב) 445
 נבואת פורענות לירושלים וליושביה (כא, יג"יד) 446
 פרשה עשרים ושלוש: קובץ נבואות על מלכי יהודה (פרק כב) 447
 על מלכי בית דויד (כב, א"ט) 452
 על שלום, הוא הואאחז, וגורלו (כב, י"ב) 454
 על יהויקים (כב, יג"ט) 455
 ירושלים ומצוקתה (כב, כ"כג) 458
 על יהויכין והגלייתו (כב, כד"ל) 460
 פרשה עשרים וארבע: תוכחה למנהיגות הלאומית ובשורת ישועה לעתיד
 (פרק כג) 463
 הרועים והצאן: מבוא לפרשה (כג, א"ד) 470

- ישועה (כג, ה"ח) 471
 על נביאי השקר (כג, ט"ז) 473
 הבתנה בין נביא אמת לנביא שקר (כג, יח"ד) 477
 הנביאים חולמי החלומות (כג, כה"לב) 479
 הנוסחה "משא ה'" (כג, לג"מ) 481
 פרשה עשרים וחמש: דודאי התאנים, המראה ופשרו (פרק כד) 483
 "שני דודאי תאנים" (כד, א"י) 486
 חטיבה רביעית: בבל והתוכנית האלוהית (פרק כה) 489
 פרשה עשרים ושש: סיכום ביניים בשנה הרביעית ליהויקים
 (כה, א"ד) 490
 "בשנה הרביעית ליהויקים" (כה, א"ד) 493
 נספח ה: מוטיב שבועים השנה 496
 פרשה עשרים ושבע: "כוס היין הנמה" (כה, ט"לח) 499
 "כוס היין הנמה" (כה, ט"כט) 504
 ה' ישפוט את כל הגוים (כה, ל"לא) 508
 הפורענות תעבור כסער גדול (כה, ל"ב"ג) 510
 דימוי הפורענות להשתתת המרעה והתלויים בו (כה, ל"ד"לח) 511

כרך שני

חלק שני: פרקים כו-מה

- חטיבה חמישית: סיפורים ונבואות על מאבקיו של הנביא (פרקים כו-כט) 515
 פרשה עשרים ושמונה: משפטו של ירמיהו (פרק כו) 516
 "משפט מות לאיש הזה" (כו, א"יט) 519
 אוריהו בן שמעיהו (כו, כ"כד) 524
 נספח ו: מקדש ירושלים ומקדש שילה 526
 פרשה עשרים ותשע: "עבדו את מלך בבל וחיו" (פרק כז) 528
 עבדו את נבוכדנאצר מלך בבל (כו, א"יא) 531
 "ואל צדקיהו מלך יהודה" (כו, יב"טו) 535
 על כלי המקדש (כו, ט"כב) 536
 נספח ז: תרגום השבעים לפרק כז 538
 פרשה שלושים: בין נביא אמת לנביא שקר – ירמיה וחנניה
 (פרק כח) 540
 ירמיה וחנניה (פרק כח) 542
 נספח ח: נבואות והתגשמותן 547
 נספח ט: נביאי השקר במגילות קומראן 550
 פרשה שלושים ואחת: חילופי איגרות בין ירושלים לגולי יהויכין
 (פרק כט) 551
 מכתבו של ירמיה לגולי בבל (כט, א"ז) 555
 על נביאי השקר (כט, ח"ט) 557
 נבואת נחמה לגולים בבבל (כט, י"טו) 558
 נבואות פורענות לנותרים בירושלים (כט, טו"יט) 560
 נבואת פורענות לשני נביאי שקר בבבל (כט, כ"כג) 562
 ירמיהו ושמעיהו הנחלמי (כט, כד"לב) 564

- חטיבה שישית: נבואות גאולה וישועה (פרקים ל–לג) 567
- פרשה שלושים ושתיים: ספר השבות (פרקים ל–לא) 568
- כותרת למגילה של נבואות נחמה (ל, אג) 575
- פרשייה ראשונה: משפל לגאולה (ל, ד־כה) 576
- ממצוקה לישועה (ל, ד־ט) 576
- דברי עידוד לעם בגלות (ל, י־יא) 578
- מצוקת ירושלים והבטחה לישועה (ל, יב־יז) 580
- תקופת הגאולה – שמחה ואושר (ל, יח־כב) 583
- משפט הרשעים באחרית הימים (ל, כג־כד) 585
- פרשייה שנייה: נחמה לישראל וליהודה (פרק לא) 586
- שיקום ישראל ושיבתו אל ה' בירושלים (לא, א־ה) 586
- שיבת שארית ישראל מגלותם (לא, ו־ח) 589
- שיבת פזורי ישראל לירושלים (לא, ט־יג) 591
- ישראל נחם על משובות נעוריו (לא, יד־כא) 593
- ברכת השבים ליהודה (לא, כב־כה) 598
- נחמה: "לבנות ולנטוע" (לא, כרכז) 600
- תורת הגמול (לא, כח־כט) 601
- ברית חדשה (לא, ל־לג) 602
- נצחיות הברית כחוקת הטבע (לא, לד־לו) 604
- ירושלים הבנויה (לא, לו־לט) 606
- נספח י: "אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה" 608
- פרשה שלושים ושלוש: קניית שדה תנמאל כסמל לגאולה (פרק לב) 612
- כותרת לפרשה (לב, א־ה) 616
- קניית שדה תנמאל (לב, ו־טז) 618
- תפילת ירמיהו (לב, טז־כה) 622
- תשובת ה' לתפילת ירמיהו (לב, כו־לה) 625
- נבואת ישועה (לב, לו־מד) 628
- פרשה שלושים וארבע: שרשרת של נבואות ישועה (פרק לג) 631
- הקדמה לקובץ הנבואות (לג, אג) 634
- נבואה ראשונה: ירושלים החרבה והבנויה (לג, ד־ט) 635
- נבואה שנייה: שמחת יהודה וירושלים (לג, י־יא) 638
- נבואה שלישית: שיקום הארץ (לג, יב־יג) 639
- נבואה רביעית: חידוש מלכות בית דוד וברית ה' לעמו (לג, יד־כו) 640
- חטיבה שביעית: פרקים לד–מה 643
- פרשה שלושים וחמש: נבואה על חורבן ירושלים והגליית צדקיהו (לד, א־ז) 644
- חורבן ירושלים והגליית צדקיהו (לד, א־ז) 646
- פרשה שלושים ושש: שחרור העבדים וכיבושם מחדש (לד, ח־כב) 648
- הברית לשחרור העבדים והפרתה (לד, ח־יא) 652
- עונש על הפרת הברית (לד, יב־כב) 654
- פרשה שלושים ושבע: בית הרכבים – מופת לכל העם (פרק לה) 657
- ניסיונו של ירמיהו להשקות את הרכבים יין (לה, א־יא) 659
- הנבואה לבית הרכבים (לה, יב־יט) 661
- פרשה שלושים ושמונה: נבואות ירמיהו נאספות לספר (פרק לו) 663
- סיפור המגילה הראשונה (לו, א־כו) 667
- סיפור המגילה השנייה (לו, כו־לב) 674

- נספח יא: מגילת ספר 676
- פרשה שלושים ותשע: ירמיהו בבית הכלא (פרקים לו–לח) 679
- פרשייה ראשונה: כליאת ירמיהו (פרק לו) 682
- כותרת היסטוריוגרפית (לו, א"ב) 684
- משלחת צדקיהו אל ירמיהו (לו, ג"י) 685
- ירמיהו מואשם שהוא מבקש ליפול אל הכשדים ונאסר (לו, יא"טז) 687
- צדקיהו וירמיהו. ירמיהו בחצר המטרה (לו, יז"כא) 689
- פרשייה שנייה: הצלת ירמיהו מן הבור (פרק לח) 691
- ירמיהו בבור והצלתו (לח, א"ג) 693
- פגישה חשאית בין צדקיהו וירמיהו (לח, יד"כח) 697
- פרשה ארבעים: החורבן וקורות שארית יהודה (פרקים לט–מד) 702
- פרשייה ראשונה: חורבן ירושלים וגורל ירמיהו (פרק לט) 704
- נפילת ירושלים (לט, א"י) 705
- גורלו של ירמיהו (לט, יא"יד) 709
- נבואת הצלה לעבד־מלך הכושי (לט, טו"יח) 711
- פרשייה שנייה: גרסה נוספת על הצלת ירמיהו בעת החורבן (מ, א"ו) 712
- ירמיהו ונבואה (מ, א"ו) 713
- פרשייה שלישית: רצח גדליהו בן אחיקם (מ, ז–מא, יח) 716
- רצח גדליהו בן אחיקם. "שארית יהודה" (מ, ז–מא, יח) 718
- פרשייה רביעית: ירידת שארית הפליטה למצרים (מב, א–מג, ו) 725
- ירידת "שארית יהודה" למצרים (מב, א–מג, ו) 727
- פרשייה חמישית: נבואה על ניצחון נבוכדראצר במצרים (מג, ח"ג) 734
- נבואה על ניצחון נבוכדראצר במצרים (מג, ח"ג) 736
- פרשייה שישית: נבואת תוכחה ליהודים יושבי מצרים (פרק מד) 738
- חלקה הראשון של התוכחה ליהודים אשר במצרים (מד, אי"ד) 741
- תגובת העם לתוכחת ירמיהו (מד, טו"יט) 744
- תשובת ירמיהו (מד, כ"ל) 746
- פרשה ארבעים ואחת: נבואה לברוך בן נריה (פרק מה) 748
- נבואה לברוך בן נריה (פרק מה) 750

חלק שלישי: פרקים מו–נב

- חטיבה שמינית: הנבואות לגויים (פרקים מו–נא) 755
- פרשה ארבעים ושתים: נבואות על מצרים (פרק מו) 760
- על מפלת פרעה נכו בכרכמיש (מו, א"יב) 763
- על פלישת נבוכדראצר למצרים (מו, יג"כד) 768
- על מפלת מצרים ואלוהיה (מו, כה"כו) 773
- נבואת נחמה לישראל (מו, כז"כח) 774
- פרשה ארבעים ושלוש: נבואה על פלשת (פרק מז) 775
- "אל פלשתים" (פרק מז) 777
- פרשה ארבעים וארבע: נבואה למואב (פרק מח) 780
- "למואב" (מח, א"יב) 785
- "שָׁדַד מואב" (מח, יג"כ) 790
- ערי מואב (מח, כא"כד) 793

- 794 "נגדעה קרן מואב" (מח, כה"כח)
 796 "גאון מואב" (מח, כט"לט)
 801 "ונשמד מואב מעם" (מח, מ"מד)
 803 "אבד עם כמוש" (מח, מה"מו)
 805 פרשה ארבעים וחמש: נבואה על בני עמון (מט, א"ו)
 807 "לבני עמון" (מט, א"ו)
 810 פרשה ארבעים ושש: נבואה על אדום (מט, ז"כב)
 812 "לאדום" (מט, ז"כב)
 818 פרשה ארבעים ושבע: נבואה על דמשק (מט, כג"כו)
 819 "לדמשק" (מט, כג"כו)
 821 פרשה ארבעים ושמונה: נבואה על שבטי ערב (מט, כח"לג)
 822 "לקדר ולממלכות חצור" (מט, כח"לד)
 824 פרשה ארבעים ותשע: נבואה על עילם (מט, לד"לט)
 825 "אל עילם" (מט, לד"לט)
 826 פרשה חמישים: מגילת נבואות על בבל (פרקים נ-נא)
 832 "נלכדה בבל" (נ, א"ג)
 833 גאולת ישראל ויהודה יחדיו (נ, ד"ו)
 835 חורבן בבל ביד גויים מארץ צפון (נ, ח"טו)
 838 בבל תיענש על שהחריבה את ישראל (נ, יז"כ)
 839 נקמת ה' בבבל (נ, כא"לב)
 842 גאולת ישראל (נ, לג"לד)
 843 חורבן גמור לבבל (נ, לה"מו)
 846 "ושלחתי לבבל זרים וזרוה" (נא, א"ד)
 848 נקמה לה' בבבל (נא, ה"יד)
 852 גדולת ה' (נא, טו"יט)
 853 שירי־משל על חורבן בבל (נא, כ"כד)
 855 חורבן בבל שהשחיתה את כל הארץ (נא, כה"כו)
 856 חורבן בבל (נא, כז"לג)
 859 נקמת ה' בבבל על שעשתה לירושלים (נא, לד"לו)
 861 בבל תהיה לשממה (נא, לז"מד)
 863 חורבן בבל הוא יבוא (נא, מה"נח)
 867 ירמיהו שולח מגילה ובה נבואת חורבן לבבל (נא, נט"סד)
 869 חתימה: חורבן ירושלים (פרק נב)
 871 מצור ירושלים, נפילתה וגורלו של צדקיהו (נב, א"יא)
 873 גורל המקדש וירושלים, והשארית (נב, יב"כג)
 876 גורלם של ראשי העם (נב, כד"כו)
 877 מספר הגולים בגלויות השונות (נב, כח"ל)
 878 גורלו של יהויכין (נב, לא"לד)

מפתחות

- מפתח לכתובים מחרץ לספר ירמיה שנדונו בספר 881
 מפתח למקורות חרץ־מקראיים 904
 מפתח לנוסח ותרגומים 905
 מפתח העניינים 906

רשימת האיורים

- טביעת־חותם "לא־חיקים / [ב]ן שפן" 525
מתוך ר' דויטש, מסרים מן העבר, תל־אביב תשנ"ו, עמ' 75
- טביעת־חותם "ליאזניהו / עבד המלך" 720
מתוך אנציקלופדיה מקראית ג, ירושלים תשי"ח, עמ' 414
ברשותו האדיבה של מוסד ביאליק, ירושלים
- מפת היישובים המוזכרים בנבואה על מואב 782
- טביעות־חותם "לגמריהו / [ב]ן שפן", "לירחמאל בן המלך" ו"לשריהו / נריהו" 868
שרטוט עדה ירדני
- מפת ירושלים בסוף תקופת המלוכה 872
- מתוך ספר ירושלים, תקופת המקרא (ש' אחיטוב וע' מור [עורכים]), ירושלים תש"ס, עמ' 109

א. מקום הספר באסופת ספרי המקרא

ספר ירמיה הוא השני בקובץ נביאים אחרונים על פי סידורו במהדורות המודפסות המקובלות של המקרא. מיקומו בין הספרים ישעיה ויחזקאל משקף שיקול כרונולוגי בעריכתם של שלושת ספרי הנבואה הגדולים, שיקול שקבע במידה מכרעת גם את סידורו של קובץ תרי-עשר. סדר זה קיים גם במרבית כתבי-היד המסורתיים הקדומים של המקרא, כגון כתבי-יד לנינגרד, כתר ארם-צובא, כתבי-יד הנביאים מקהיר וכתבי-יד ששון 1053. לסדר הספרים נודעה חשיבות יתרה בעיקר החל מן התקופה שבה השתמשו בשיטת המצחף (דפים דפים כספרים בימינו). עם זאת גם בתקופה שקדמה לכך, בטרם היתה משמעות מובהקת לסידורם של הספרים הגדולים משום שלכל אחד מהם יחודה מגילה נפרדת, משתקפת מסורת זו של סדר הספרים. כך אצל בן-סירא במאה השנייה לפסה"ג, בְּשִׁיר 'שבח אבות עולם' המרמו לספרי הקודש, הוא מזכיר את ירמיהו ("ביד ירמיהו כי ענורו הוא מִרְחֵם נוצר נביא. לנתוש ולנתוך ולהאביד להרס וכן לבנת ולנטע ולהקים", מט, ר"ז) בין ישעיהו ויחזקאל (ואחריהם "שנים עשר הנביאים"). גם בתרגום השבעים בא ספר ירמיה אחרי ספר ישעיה (אך בינו לבין ספר יחזקאל באים מגילת איכה והספרים החיצוניים ברוך ואיגרת ירמיהו). מסורת סידור אחרת משתקפת בתלמוד: "סדרן של נביאים יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיהו ויחזקאל ישעיהו ושנים עשר" (בבא בתרא יד, ע"ב). אפשר שהסמכת ירמיה למלכים נובעת מן הכפילויות שבין מל"ב כד-כה לבין סופו של ספר ירמיה (יר' נב), והסמכת ישעיה ליחזקאל נובעת מן הויקה המשותפת לגלות בבל של הנבואות בספר יחזקאל ובישעיה מ-סו. מכל מקום סדר זה נדחה מפני הסדר שבידנו.

ב. נוסח

1. נוסח המסורה

[א] המהדורות השונות של נוסח המסורה לספר ירמיה זהות בעיקרן זו לזו לבד ממעט שינויים זעירים ביותר, כגון ב, כ: "אעבור" (מהדורת מקראות גדולות של בן-חיים ולטרס), "אעבד" (כתבי-יד לנינגרד. בכלום הקרי הוא "אעבור"); ד, יט: "אוחולה" (לטרס), "אחולה" (לנינגרד ובן-חיים. בכלום הקרי הוא "אוחילה"); ה, ח: "מוזנים" (בן-חיים ולטרס. קרי "מיוזנים"), "מיוזנים" (לנינגרד, קרי וכתוב); יח, טו: "שבולי" (בן-חיים ולטרס. קרי "שבילי"), "שבילי" (לנינגרד); כה, יג: "והבאתי" (בן-חיים ולטרס), "והבאתי" (לנינגרד. בכלום קרי "והבאתי"); מט, לו: "יבוא" (לטרס בלבד - סבירין "יבואו"); נא, מח: "יבוא" (בן-חיים ולטרס - סבירין "יבואו"). סיכום של מ' ברויאר לחילופי הנוסחות מובא בפירושו של מ' בולה לספר ירמיה, עמ' 50-63.

מבוא

במהדורת לטריס סכום הפסוקים בספר הוא 1365, לעומת 1364 בכתב־יד לנינגרד. כמו כן נמסר על תיקון סופרים אחד ("כינה הכתוב") בספר: "ועמי המיר כבודו בלא יועיל" (ב, יא) – "כבודי היה אלא שכינה הכתוב" (בר"ר מט, ה).
 [ב] תופעה מיוחדת בספר ירמיה היא ריבוי הכתובים הכפולים. ואלה הכפולות הבולטות ביותר בנוסח המסורה:

- (1) ו, יב־טו = ה, ייב – נבואת פורענות שירית
- (2) ו, כב־כד = ג, מא־מג – נבואת מעובדת – בת ציון / בת בבל
- (3) ז, לא־לג = יט, ה־ז – נבואת פורענות בפרוזה
- (4) י, יב־טז = גא, טו־יט – האל לעומת האלילים
- (5) טו, יג־יד = יז, ג־ד – נבואת פורענות שירית
- (6) טז, יד־טו = כג, ז־ח – קיבוץ גלויות, פרוזה
- (7) כג, ה־ו = לג, טו־טז – צמח צדיק לדויד
- (8) כג, יט־כ = ל, כג־כד – פורענות לרשעים 'באחרית הימים'
- (9) ל, ייא = מו, כו־כח – קיבוץ גלויות
- (10) מח, מ; מא־ב = מט, כב – אויב על מואב / אדום
- (11) מט, יח = ג, מ – חורבן אדום / בבל
- (12) מט, יט־כא = ג, מד־מו – חורבן אדום / בבל

הכפולות 2, 11, 12 הן דברי פורענות כנגד ישראל (2) ואדום (11, 12), המשובצים גם בנבואה על בבל. בדומה לכך כפולה 10, המשובצת בנבואות על מואב ואדום. לעתים יש בין המקבילות שינויים קלים המתבקשים מן ההקשר: בת ציון (ו, כג) / בת בבל (ג, מב); מואב (מח, מ) / בצרה (מט, כב); מואב (מח, מא) / גבורי אדום (מט, כב); אדום... תימן (מט, כ) / בבל... כשדים (ג, מה). את ארבע הכפולות האלה אפשר להסביר בהנחה, שירמיהו נהג לעשות שימוש במליצותיו ביותר מהקשר אחד, כניסוחו של קויפמן "שהחזרות הן הפנומן המיוחד של ספר ירמיהו... ברור שהמדה המיוחדת הזאת של הספר יכלה להתבאר רק מתוך מדתו המיוחדת של יוצרו" (קויפמן, תולדות, ג, עמ' 417. ההדגשות במקור). ואולם ספק אם הסבר זה הולם את שאר הכפוליות. סביר יותר לראות בהן פרי עריכה מאוחרת של קובצי נבואות, שהכפולות נמצאו ביותר מאחד מהם קודם שנערכו יחד, ולא נופו מהם גם לאחר צירופם לספר אחד. עוד על כך ראה עמ' 59–60.

2. נוסח מגילות מדבר יהודה

התאריך המאוחר ביותר לנוסח המגילות הוא ערב חורבן בית־שני, שנת 70 לסה"נ. כתובים מספר ירמיה נמצאו במערות 2 ו־4 בקומראן, חלקם מקוטעים מאוד וחלקם מלאים יותר. בחלק מפיסות המגילות ששרדו יש מלים מקוטעות מעטות וקשה לזהות את הקשרן. אלה לא הובאו בשימה לקמן. נמצאו קטעים מהפרקים הבאים: ז; ד; טו; יז–כב; כה–כו; ל–לא; לג; מב–מד; מו; מח; נ, בסך הכל כ־29% מנוסח המסורה מיוצגים על ידי מלים או קטעי מלים. באופן כללי נוסח הכתובים שנמצאו קרוב לנוסח המסורה יותר מאשר לנוסח

ב. נוסח: 2. נוסח מגילות מדבר יהודה

השבעים. הקרבה לנוסח המסורה ניכרת גם בעובדה שחזון הכוס בפרק כה בא במגילות (4QJer^c) כסידורו בנוסח המסורה, ולא אחרי קובץ נבואות הגויים, כבשבעים (ראה לקמן). להלן רשימת הקטעים שפורסמו:

ממערה 2 נמצאו כתובים מקוטעים כדלקמן (פורסמו ב־DJD III):

מב, ז'י"ד:	השתמרו כ־16 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 130 תיבות בנוסח המסורה).
מג, ח"יא:	השתמרו כ־11 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 60 תיבות בנוסח המסורה).
מד, א"ג:	השתמרו כ־13 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 57 תיבות בנוסח המסורה).
מד, יב"יד:	השתמרו כ־5 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 34 תיבות בנוסח המסורה).
מו, כז-מז, ז:	השתמרו כ־41 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 139 תיבות בנוסח המסורה).
מח, כה-לט:	השתמרו כ־109 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 197 תיבות בנוסח המסורה).
מח, מג-מה:	השתמרו כ־4 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 40 תיבות בנוסח המסורה).

כן פורסמו הקטעים הבאים שזיהויים מפוקפק: מח, ב"ד; ז; מט, י.

ממערה 4 נמצאו כתובים מקוטעים (4QJer^d, 4QJer^c, 4QJer^b, 4QJer^a); פורסמו לאחרונה ב־DJD XV, עמ' 145–206):

4QJer^a

ז, א"ב:	תיבה אחת וקטע של תיבה (מתוך הטקסט המלא של 28 תיבות בנוסח המסורה).
ז, טו"ט:	9 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 70 תיבות בנוסח המסורה).
ז, כה-ט, ב:	כ־90 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 563 תיבות בנוסח המסורה).
ט, ז"טו:	כ־85 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 129 תיבות בנוסח המסורה).
י, ט"יד:	כ־16 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 84 תיבות בנוסח המסורה).
י, כג:	3 תיבות וחלקי תיבות (מתוך 12 תיבות בנוסח המסורה).
יא, ג"ז:	כ־32 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 82 תיבות בנוסח המסורה).

מבוא

- יא, יט"כ: 6 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 36 תיבות בנוסח המסורה).
- יב, ג"ז: כ"7 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 83 תיבות בנוסח המסורה).
- יב, יג"טז: כ"20 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 68 תיבות בנוסח המסורה).
- יב, יז-יג, ז: כ"60 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 97 תיבות בנוסח המסורה).
- יג, כב (או: כב, ג): 3 תיבות וקטעי תיבות.
- יג, כז: 3 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 17 תיבות בנוסח המסורה).
- יד, ד"ז: כ"23 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 42 תיבות בנוסח המסורה).
- טו, א"ב: 5 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 40 תיבות בנוסח המסורה).
- יז, ח"כו: כ"100 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 287 תיבות בנוסח המסורה).
- יח, טו-יט, א: כ"60 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 157 תיבות בנוסח המסורה).
- כ, יד-כא, א: כ"10 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 73 תיבות בנוסח המסורה).
- כב, ג"טז: כ"85 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 132 תיבות בנוסח המסורה).
- כו, י (?): קטעי 4 התיבות הראשונות.
- 4QJer^b*
- ט, כב-י, כא: כ"31 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 365 תיבות בנוסח המסורה).
- 4QJer^c*
- ד, ה: כ"16 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 47 תיבות בנוסח המסורה).
- ד, יג"טז: 16 תיבות וקטעי תיבות (מתוך טקסט מלא של 40 תיבות בנוסח המסורה).
- ה, א"ג: כ"9 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 69 תיבות בנוסח המסורה).
- ה, כא-ט, ה: כ"21 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 108 תיבות בנוסח המסורה).

ב. נוסח: 2. נוסח מגילות מדבר יהודה

7 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 24 תיבות בנוסח המסורה).	י, יב"ג:
4 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 33 תיבות בנוסח המסורה).	יט, ח"ט:
כ"7 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 102 תיבות בנוסח המסורה).	כ ב"ה:
כ"10 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 45 תיבות בנוסח המסורה).	כ, ז"ט:
3 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 52 תיבות בנוסח המסורה).	כ, יג"טו:
31 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 93 תיבות בנוסח המסורה).	כא, ז"י:
11 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 57 תיבות בנוסח המסורה).	כב, ד"ו:
כ"103 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 297 תיבות בנוסח המסורה).	כב, י"כח:
7 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 22 תיבות בנוסח המסורה).	כד, ז"ח:
כ"17 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 46 תיבות בנוסח המסורה).	כד, ט"ו"ז:
9 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 43 תיבות בנוסח המסורה).	כד, כד"כו:
כ"17 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 75 תיבות בנוסח המסורה).	כו, י"ג:
כ"22 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 51 תיבות בנוסח המסורה).	כו, א"ג:
כ"7 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 53 תיבות בנוסח המסורה).	כו, יג"טו:
כ"209 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 564 תיבות בנוסח המסורה).	ל, ו-לא, כו:
כ"20 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 63 תיבות בנוסח המסורה).	לג, טז"כ:
4QJer ^d	
כ"62 תיבות וקטעי תיבות (מתוך הטקסט המלא של 167 תיבות בנוסח המסורה).	מג, ב"י:

ה' ישפוט את כל הגוים (כה, ל-לא)

ה' ישפוט את כל הגוים (כה, ל-לא)

ל וְאַתָּה תִּנְבֵּא אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
 וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
 יְהוָה מִמְרוֹם יְשָׁאֵג
 וּמִמַּעוֹן קִדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ
 שָׁאֵג יְשָׁאֵג עַל־נְהוּ
 הַיָּדָד כְּדַרְכֵּים יַעֲנֶה
 אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:
 ל א בָּא שְׂאוֹן עַד־קֶצֶה הָאָרֶץ
 כִּי רִיב לִיהוָה בְּגוֹיִם
 נִשְׁפָּט הוּא לְכָל־בָּשָׂר
 הַרְשָׁעִים נִתְּנָם לַחֶרֶב
 נְאֻם־יְהוָה:

[ל] ואתה תנבא עליהם וגו' – לאחר שתשקה אותם תוסיף את דברי ההסבר הבאים. משפט קישור ליחידה הקודמת.

[לג] ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו – האל מדומה לאריה שואג, היושב במרום ומשם רואה את העולם כולו, ודי לו להשמיע קול, לגזור גזירה, והיא תתגשם. ניסוח דומה ראה ה' מציון ישאג ומירושלים יתן קולו" (יואל ד, טז; עמ' א, ב). הנוסח כאן מבליט את מקום האל בשמים, לא בירושלים, ומעונו אינו המקדש. שֵׁאֵג יְשָׁאֵג עַל נְהוּ – האל ישאג על עירו ועל מקדשו, ומשם תתחיל הרעה על העולם כולו. לשימוש בתבנית של מקור ופועל ראה לעיל פס' כט.

הידד כדרכים יענה – ההד החוזר של שאגת האל יישמע כקריאות ההידד של דורכי הענבים בגתות. למרות שהשאגה היא על ירושלים הרי הדיה, תוצאותיה, יגיעו הרחק, "אל כל ישבי הארץ". הנביא ממחיש בתמונה את הדימוי הקולי של השאגה המהדהדת בעולם כולו. קולות הדורכים בגת הם כנראה קולות שירה והמרצה היוצרים המולה רבה, והמראה מעורר אסוציאציה של דם הגיתו מהרוגים בעת הקרב. השווה: "מדוע אדם ללבושך ובגדיך כדרך בגת פורה דרכתי לבדי... ואדרכם באפי" (יש' סג, ב-ג). הקריאה "הידד" באה בהקשר של דריכת ענבים (יש' טז, ט, י = יר' מת, לג), ורק בנבואות פורענות לעמים (ראה גם נא, יד). מקורה אולי במלה 'הד' ("מהומה ולא הד הרים", יח' ז, ז).